МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет лісового і садово-паркового господарства
Кафедра лісового господарства

Заочна форма

Допущено до захисту
«_____»_____ 2024 р.
Завідувач кафедри к.б.н., доцент
_____Світлана АДАМЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього рівня «Магістр»

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МИСЛИВСЬКОЇ ФАУНИ НА ТЕРИТОРІЇ ФІЛІЇ «ЛУБЕНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Виконав студент ІІ курсу, групи 21м-з-лг
Освітньої програми «Лісове господарство»
спеціальності 205 «Лісове господарство»
Ламбурський О.Б.
Керівник к. с.-г. н., доцент Коваль С.А.

УМАНЬ – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет лісового і садово-паркового господарства
Кафедра лісового господарства
Освітня програма «Лісове господарство»
Спеціальність 205 «Лісове господарство»

Затверджую
Завідувач кафедри

_____ _____
(піфіліїис) (ім'я, прізвище)
«___» _____20___ р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу (проєкт)

студенту _____
(прізвище, імя по батькові)

1. Тема роботи (проєкту) _____
_____
_____

керівник роботи (проєкту) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом вищого навчального закладу від «_» _____20__ р. №____

2. Строк подання студентом роботи (проєкту) «___»_____ 20___ р.

3. Вихідні дані до роботи (проєкту):

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

4.Перелік питань, які потрібно розробити:

_____
_____
_____
_____
_____
_____

5. Консультанти розділів роботи (проєкту)

Розділи	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Піфіліїис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці			

6. Дата видачі завдання -_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів проекту (роботи)	Строк виконання етапів	Примітка

Студент _____ Олександр ЛАМБУРСЬКИЙ
(піфіліїис) (ім'я, прізвище)

Керівник роботи (проєкту) _____ Сергій КОВАЛЬ
(піфіліїис) (ім'я, прізвище)

ЗМІСТ

РЕФЕРЕТ 6
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ…… 7
ВСТУП …… 8
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)……... 10
РОЗДІЛ 2. КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ І ЛІСОРОСЛИННИХ УМОВ ГОСПОДАРСТВА…….….. 16
2.1. Місце розташування мисливського господарства…..….. 16
2.2. Короткі відомості про організацію мисливсько-впорядних робіт…….…….. 16
2.3. Природно–кліматичні умови……... 17
2.4. Рельєф і грунтові умови…….....…….. 19
2.5. Гідрографія і гідрологічні умови…… 20
2.6. Характеристика лісового фонду..... 21
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВИХ ВИДІВ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН ФІЛІЇ “ЛУБЕНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО”..... 22
3.1. Біологічні та екологічні особливості лося звичайного (*Alces alces*)…….. 22
3.2. Біологічні та екологічні особливості дикого кабана (*Sus scrofa*)..... 23
3.3. Біологічні та екологічні особливості козулі європейської (*Capreolus capreolus*)..... 25
3.4. Біологічні та екологічні особливості зайця – русака (*Lepus europaea*)..... 27
3.5. Біологічні та екологічні особливості лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*)..... 28

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ТА ОБЛІК ЧИСЕЛЬНОСТІ ПОПУЛЯЦІЙ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН……. 30
4.1. Територіальний розподіл та міграції мисливських тварин на території господарства…….....…... 30
4.2. Обліки чисельності мисливських тварин…….....…….. 30
РОЗДІЛ 5. БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ СПРЯМОВАНІ НА ПІДВИЩЕННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН……..... 37
5.1. Характеристика біотехнічних заходів…….....….. 37
5.2. Розрахунок необхідного об’єму біотехнічних заходів та способи підгодівлі основних мисливських видів…..... 39
РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА..……..... 45
РОЗДІЛ 7. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА МОДЕЛЮВАННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ В УГІДДЯХ ФІЛІЇ «ЛУБЕНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»……..……. 48
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВУ……... 53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 54
ДОДАТКИ..... 57

РЕФЕРАТ

*Структура та обсяг роботи***.** Дипломна робота складається зі вступу, семи розділів основного тексту, висновків та пропозицій підприємству, списку використаної літератури, який містить 35 джерел. Основна частина роботи викладена на 53 сторінках машинописного тексту. Дипломна робота містить вісім таблиць.

Метою дипломної роботи є дослідження сучасного стану мисливської тварин на території філії “Лубенське лісове господарства”, а також розробка ряду біотехнічних заходів, спрямованих на підвищення чисельності мисливських тварин в угіддях, покращення як власне популяцій мисливських тварин, так і середовища їх існування.

Об’єктом дослідження є угрупування мисливських тварин, які мешкають на території мисливських угідь філії «Лубенське лісове господарство».

Предмет дослідження – біотехнічні заходи, спрямовані на оптимізацію стану мисливської фауни.

Практичне значення роботи. Рекомендації роботи мають бути застосованими для покращення виробничої діяльності філії «Лубенське лісове господарство».

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

СПЦ – середній показник цінності угідь;

S1, S2- S5 – площа угідь з відповідним бонітетом;

S заг. – загальна площа угідь;

ТМУ – тип мисливських угідь;

Ч заг. — загальна оптимальна ємність мисливських угідь;

Щ — оптимальна щільність виду;

S — площа, для якої визначається загальна оптимальна ємність мисливських угідь.

ВСТУП

Мисливство як галузь народного господарства до цього часу не набуло віфіліївідного статусу, хоч з давніх-давен було тою чи іншою мірою заняттям багатьох людей. І сьогодні значна частина громадян України захоплюється полюванням, яке для цих людей є спілкуванням з природою, активним віфіліїочинком, естетичною насолодою [3, 18, 35].

Ліс та існуючі в ньому тварини є комплексом біоценозу та впливають в значній мірі на існування людини. Велике значення відіграють біотехнічні заходи, спрямовані на підвищення продуктивності угідь. Людина своєю діяльністю може впливати на життєдіяльність тваринного світу та місце його проживання. Вводячи наукові дослідження, досвід в практику ведення мисливського господарства можна досягти гарних результатів по підвищенню продуктивності угідь, доводячи щільності тварин в угіддях до максимального. Проводячи біотехнічні заходи людина може значно збільшити поголів'я тварин та підвищити продуктивність угідь.

Найбільшу увагу слід приділити недостатній кількості кормів в зимовий період, створення небезпечних місць для їхнього існування, розмноженню тварин, хворобам та боротьбі з ними.

Правильне проведення біотехнічних заходів з налаштованою охороною сприяє збільшенню чисельності мисливських тварин в господарстві, але також є способом притягування їх сюди із сусідніх господарств.

Раціональне природоохоронне мисливське господарство на сучасному етапі немислиме без проведення біотехнічних заходів. Розміщення мисливських тварин по території перебуває у прямій залежності від кількості і якості кормів на ній в усі пори року. Тому при створенні мисливських господарств потрібно перш за все враховувати кормовий баланс угідь [2, 9].

При необхідності його слід нарощувати. Якщо у весняно-літньо-осінній період для більшості видів мисливських тварин вистачає природних кормів, то у зимовий період, особливо багатосніжний, для багатьох видів тварин

характерна їх нестача. Наростити кормову базу можна шляхом висіву чи насадження рослин, створенням реміз, заготівлею і викладкою кормів, створенням штучних місць підгодівлі, лісогосподарськими заходами, спрямованими на поліпшення кормової бази тощо. Участь у створенні та поповненні кормової бази мисливських угідь обов'язкова.

Метою дипломної роботи є дослідження стану мисливських тварин на території філії "Лубенське лісове господарства", а також розробка ряду біотехнічних заходів, спрямованих на підвищення чисельності мисливських тварин в угіддях, покращення як власне популяцій мисливських тварин, так і середовища їх існування.

Об'єктом дослідження є угрупування мисливських тварин, які мешкають на території мисливських угідь філії «Лубенське лісове господарство».

Предмет дослідження – біотехнічні заходи, спрямовані на оптимізацію стану мисливської фауни.

Практичне значення роботи. Рекомендації роботи мають бути застосованими для покращення виробничої діяльності філії «Лубенське лісове господарство».

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ
(огляд літератури)

Якщо для первісної людини мисливство було основним джерелом її існування, то глибинна сутність цього заняття у наш час інша — це, перш за все, отримання задоволення від спілкування з природою. Разом з тим, полювання йде на користь природі: це один з основних заходів, які забезпечують контроль за чисельністю мисливської фауни — звісно, якщо керуватися науковообґрунтованими нормами.

Мисливство сприяє гармонійному розвиткові людини, її фізичному і моральному вдосконаленню, розвиває спостережливість, витривалість. Географічне розташування, сприятливі кліматичні умови і різноманітність угідь зумовлюють наявність досить значної кількості мисливських тварин, сучасне поширення яких тісно пов’язане з природною зональністю території. Різноманітність видового складу фауни і ландшафтно-кліматичні умови сприяють розвитку мисливського господарства, збільшенню поголів’я диких тварин [15, 34].

Тваринний світ – один з компонентів природних ресурсів держави. Ліси, поля, луки, водойми, сади, городи, болота заселені живими організмами. Різноманітні види ссавців, птахів, плазунів, земноводних, риб, комах заселяють ті чи інші природні ландшафти. Склалося так, що кожний з цих організмів займає екологічну нішу і практично кожен вид перебуває у залежності від іншого виду.

Мисливське господарство – одна із галузей народного господарства нашої держави. В його задачу входить виховання у людей бережливого ставлення до природи, охорона, відтворення і раціональне використання диких мисливських тварин та птахів. В теперішній час суть і утримання мисливського господарства змінилося корінним чином. Все більше в ньому пріоритетний напрямок

знаходить біотехнія, охорона і відтворення мисливської фауни перед безпосереднім її добуванням [8].

Основною метою упорядкування мисливських угідь є складання Проекту організації і розвитку мисливського господарства, у якому визначаються науково обгрунтовані напрямки ведення мисливського господарства, шляхи і засоби, що забезпечують вирішення поставлених перед господарством завдань з раціонального використання мисливських угідь, охорони, використання та відновлення мисливського фонду.

Проект організації і розвитку мисливського господарства розробляється на період закріплення мисливських угідь [11, 26].

При упорядкуванні мисливських угідь вирішують такі завдання:

– з’ясовуються правові аспекти надання мисливських угідь у користування;

– вивчаються природні й економічні умови;

– проводиться інвентаризація мисливських угідь;

– виконуються типологія і бонітування мисливських угідь;

– проводиться облік мисливської фауни;

– аналізується ступінь дії основних чинників, що впливають на чисельність мисливської фауни;

– проводиться проектування біотехнічних та експлуатаційних заходів.

У веденні мисливського господарства першорядне значення має налагоджений облік кількості тварин і птахів, які є об’єктами полювання. Велике значення має облік відстріляної дичини, особливо неліцензійних видів - пернатих і зайця. В перспективі мисливське господарство має бути орієнтоване на найповніше застосування біотехнії, головним чином розведення диких тварин та поліпшення охорони мисливських угідь, а також підвищення рівня культури всієї системи.

Шляхи вирішення проблеми взаємовідносин тварин і рослин у різних країнах Європи і світу залежать від традиційності підходу, на що в значній мірі впливає питома вага продукції, що отримується від експлуатації диких тварин . Наприклад, багато авторів розповідають про так званий «шведський феномен».

Постійне промислове навантаження на продуктивні популяції лосів досягає у Швеції 30% і більше. Ми ж орієнтуємось на 15, 10 і навіть 5 % [30]. Шведські мисливствознавці змогли за 16 років збільшити здобування лосів з 30-35 тисяч звірів у 1966 році до 174 тисяч у 1982 р., що дозволило отримувати з 1000 га лісових угідь по 538 кг лосятини [39].

Разом з тим, шведський досвід показав, що навіть мало інтенсивний відстріл чинить сильний негативний вплив на популяції копитних, якщо під час полювань вибиваються найбільш продуктивні звірі. Були прораховані і збитки лісовому господарству в результаті знищення лосями лісових культур – 700 тис. $м^3$ деревини. Але вартість м'яса здобутих лосів в 2 рази перевищила вартість втраченої деревини у експортних цінах.

Низький рівень розвитку мисливського господарства України є результатом малоефективної системи організації господарства. Не дивлячись на високі якісні показники середовища, де проживають дикі мисливські тварини, в першу чергу копитні, чисельність їх поголів'я дуже низька. Наприклад, щільність населення козулі, одного з найбільш розповсюджених та популярних серед мисливців видів копитних звірів, складає на Україні всього 1–4 особини на 1000 га площ мисливських угідь, тоді як у Германії – 68, Австрії – 72 особини на таку ж площу [29, 33].

Відновлення оптимального поголів'я диких мисливських тварин, з послідуючою ефективною охороною та раціональним використанням повинні стати основним завданням мисливської галузі. Вирішення цієї складної природоохоронної проблеми в межах держави можливо лише за умови всебічного, комплексного та науково-обгрунтованого підходу на різних рівнях [9, 10].

Проведення лісогосподарських робіт все ще зацікавлене в заміні листяних порід хвойними і на це орієнтовані як лісозаготівля, так і лісовідновлення. Тому і тепер, замість високопродуктивних, насичених дичиною мішаних лісів продовжують з'являтися суцільні соснові масиви.

На жаль, проведення лісогосподарських робіт навіть за такою схемою не

завжди характеризується послідовністю та продуманістю. Тож і тепер території багатьох лісомисливських, лісових чи, навіть мисливських господарств характеризуються вираженою неоднорідністю поширення деревної рослинності. Нерідко зустрічаються суцільні соснові насадження, висока щільність яких здійснює негативний вплив, як на розвиток нижніх рослинних ярусів, так і на дислокацію суб'єктів тваринного світу.

Поряд з тим, часто навіть в межах одного господарства, зустрічаються занадто "освітлені" лісові масиви, які характеризуються низькою щільністю деревостану і незначним розвитком підліску внаслідок високої концентрації тут крупних рослиноїдних тварин. Як наслідок, це призводить до витрат значних коштів на їх підгодівлю.

Таким чином, в господарствах мисливського та лісомисливського спрямування назріла необхідність створення мозаїчних мисливських угідь, зокрема, утворення лісових масивів з окремих досить значних (до кількох десятків гектарів) ділянок мішаних насаджень. Вони мають складатися з дерев приблизно одного віку, але самі ділянки за віком повинні відрізнятися одна від одної. Такі масиви матимуть чудові умови для відтворення мисливської фауни і можуть бути створені в кілька прийомів шляхом проведення вибіркових рубок. В перспективі ж встановлюються визначені проміжки часу, через які проводяться рубки на тій чи іншій ділянці [5, 17].

Підвищення рентабельності мисливського господарства на території нащої держави, доцільно проводити не тільки традиційними біотехнічними заходами: підгодівля тварин, штучне збільшення їх чисельності, створення захисних умов, контроль над чисельністю хижаків, ветеринарно-санітарні заходи, спорудження штучних водойм та водопоїв, організація „відтворювальних дільниць, але потрібно докорінно переглянути пріорітети загального лісомисливського господарювання [2, 15].

В Україні ведення мисливського господарства тісно пов'язане з іншими сферами людської діяльності – лісовим та сільським господарством, що створює передумови для його орієнтації за зразком ведення в розвинутих

Європейських країнах. Україна має значний потенціал для високоефективного ведення мисливського господарства (різноманітний склад мисливської фауни, сприятливі кліматичні умови, можливість розвитку мисливського туризму тощо). Загальнодержавні тенденції розвитку агропромислового і лісового комплексів висувають перед мисливським господарством нові вимоги, які мають віфілііовідати сучасним поглядам щодо раціонального використання мисливських ресурсів, відновлення національних мисливських традицій і, врешті-решт забезпечення власної рентабельності [9, 31].

Найбільшу увагу слід приділяти недостатній кількості кормів в зимовий період, створення місць де тварини могли б віфілііочити та сховатись від браконьєрів та хижаків, розмноженню тварин, хворобам та боротьбі з ними.

Проводення біотехнічних заходів паралельно з охороною угідь сприяє збільшенню чисельності тварин, що мешкають в даному господарстві, але також є способом принадження їх сюди з інших, сусідніх, територій.

Загальні запаси кормів в угіддях можна оцінити через відновну масу річних пагонів. Для цього необхідно знати середній діаметр річних пагонів у місці їх скушування копитними для різних видів кормових дерев та чагарників [24]. Технічне вирішення цього питання у всіх авторів різне. Однак, у всіх випадках робота на дослідних ділянках зводилась до повного переліку пагонів на стовбурах підросту та підліску. Різними дослідниками пропонується цілий ряд методик визначення кормової продуктивності угідь для копитних. Проте їх ефективність практично неможливо порівняти між собою, у зв’язку з різними підходами в оцінці якості угідь.

Ряд досліджень живлення диких копитних констатує, що літній запас кормів у лісі у десятки разів переважає зимовий. Дефіцит літніх кормів зустрічається дуже рідко, але у відношенні до зимових (гілкових) кормів це звичайне явище за умови високої щільності копитних-дендрофагів [18]. Ось чому всі розрахунки допустимої щільності населення тварин виконуються на основі визначення кормової ємкості лісових угідь у зимовий період [25].

Наразі важливою проблемою постає оптимізація чисельності диких копитних тварин у лісових екосистемах. Спроби її вирішення для різних регіонів України робились неодноразово, проте методи узгодження оптимальної щільності тварин в угіддях та кормової місткості мисливських угідь, які пропонувалися раніше, не знаходять належного схвалення у спеціалістів мисливського господарства (досить порівняти поняття «щільність копитних» в угіддях України та деяких західноєвропейських країн)

Таким чином, головним питанням мисливства є питання підвищення щільності дичини. Низький рівень розвитку мисливського господарства України є результатом малоефективної системи організації господарства. Не дивлячись на високі якісні показники середовища, де проживають дикі мисливські тварини, чисельність їх поголів'я дуже низька. Відновлення оптимального поголів'я диких мисливських тварин, з послідуючою ефективною охороною та раціональним використанням повинні стати основним завданням мисливської галузі. Вирішення цієї складної природоохоронної проблеми в межах держави можливо лише за умови всебічного, комплексного та науково-обгрунтованого підходу на різних рівнях.

РОЗДІЛ 2

КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ І ЛІСОРОСЛИННИХ УМОВ ГОСПОДАРСТВА

2.1. Місце розташування мисливського господарства

У 1929 році було організовано Лубенське державне лісогосподарське підриємство, нині – Лубенське лісове господарство. Філія «Лубенське лісове господарство» охоплює 5 лісництв на території Лубенського, Чорнухинського, Оржицького, Семенівського, Хорольського адміністративних районів.

Колектив лісового господарства нараховує 54 працівники.

Площа мисливського господарства становить 6791,3 га.

Основним завданням лісівників Лубенського лісгоспу є збільшення лісистості рідного краю та створення нових лісів. А тому, щороку висаджують 120-200 гектарів молодих лісів. Для вирощування якісного садивного матеріалу на піфіліїриємстві є власний розсадник у Приміському лісництві, де вирощують майже мільйон саджанців сосни, берези, дуба звичайного, дуба червоного, горіха чорного тощо. Також розводять декоративне садівництво з розкішними туями, ялівцями, самшитом.

Крім того, у лісгоспі розвивають мисливське господарство, надійно охороняють ліси від пожеж та самовільних рубок, заготовляють та реалізовують деревину, розбудовують рекреаційні пункти віфіліїочинку, виконують всі поставлені перед ними державою завдання.

2.2. Короткі відомості про організацію мисливськовпорядних робіт

Мисливськовпорядні роботи по даному господарству відносяться до складності ІІІ категорії, так як відсоток сільськогосподарських угідь відкритого ландшафту, які входять в склад господарства становить 88% [30].

Для розробки проекту Державним об’єднанням “Укрдержліспроект” були зібрані слідуючі фондові матеріали:

лісопорядкувальні плани М 1: 10000;

описання таксаційних виділів;

землеупорядні плани М 1:10000, М 1:25000;

відомості районного відділу земельних ресурсів;

відомості про наявні в господарстві біотехнічні споруди.

На основі цих матеріалів були виконані слідуючі роботи:

виділені мисливські виділи;

уточнені в натурі кордони мисливських виділів;

проведене бонітування мисливських угідь та інше.

2.3. Природно-кліматичні умови

Географічне положення лісового господарства визначило її належність до помірного кліматичного поясу, крайньої південної частини атлантико-континентальної помірно-вологої помірно-теплої кліматичної області. У цілому для території Полтавщини притаманні загальні риси помірного континентального типу клімату.

Одним із екстремальних кліматичних показників є максимальна і мінімальна температура повітря. Абсолютний мінімум температури повітря в області спостерігався в районі м. Кременчука і в північно-східних районах (-38°С), абсолютний максимум - в районі Кременчука (+40°С).

Важливим показником, що дозволяв визначили ступінь континентальності клімату, є річна амплітуда середньомісячних температур повітря. Для області величина цього показника складає 27,3°С, для м. Полтави - 27,5°С. Абсолютна амплітуда температури повітря по області - 78°С, для м. Полтави - 75°С.

В останні роки ведеться підготовка до видання нового кліматичного довідника по Україні, дані якого враховують тенденції зміни клімату за останні

десятиліття. За цими даними, за період спостереження впродовж 1961-2006 років, середньомісячні температури повітря розподіляються наступним чином: січень -3,7°С; лютий -3,6°С; березень +1,0°С; квітень +9,4°С; травень +15,3°С; червень +18,7°С; липень +21,4°С; серпень +20,1°С; вересень +14,4°С; жовтень +8,0°С; листопад +0,9°С; грудень -3,9°С. Середньорічна температура повітря становить +8,2°С.

Атмосферні опади на території області, в основному, випадають при проходженні північно-західних циклонів. Середня річна кількість атмосферних опадів закономірно зменшується із північного заходу на південь та південно-схід Полтавщини, в інтервалі 580...480 мм за рік.

Слід вказати, що для досліджуваної території властивий континентальний тип річного ходу атмосферних опадів (з мінімумом узимку і максимумом улітку). Так, взимку вони в середньому складають 18%, весною і восени по 22%, а літом 38% від річної норми. Найбільш дощові місяці - липень і червень (по 60...70 мм). Мінімум опадів спостерігається у вересні. За три зимові місяці випадає в середньому тільки 85 мм опадів.

Очевидно, що за останні десятиліття дещо змістилися й календарні дати настання кліматичних сезонів (наприклад, кліматична весна часто наступає раніше на 2-3 тижні).

Зима характеризується нестійкою погодою, пов'язаною з частою зміною характеру атмосферних процесів. На півночі області вона наступає 18 листопада, на півдні – 25 листопада. Перша половина зими відзначається активною циклонічної діяльністю, якою зумовлена похмура, вітряна погода з частими опадами.

Перша половина весни (з температурою повітря від 0°С до +5°С) зберігає ще риси зимового сезону. У цей час ще переважає циклонічна діяльність; зростання температури відбувається повільно, оскільки велика кількість тепла йде на руйнування снігового покриву.

У другу половину весни (з температурою повітря від 5° до 15°) посилюється вплив Азорського антициклону. Температура повітря інтенсивно

підвищується за рахунок прогрівання земної поверхні.

Пониження температури повітря восени відбувається поступово. З переходом середньодобової температури через 10°С закінчується активна вегетація рослин (1 жовтня на півночі, 8 жовтня – на півдні області). Перехід середньодобової температури повітря через +5°С відбувається в кінці жовтня (по області від 24 до 31 жовтня; у Полтаві 26 жовтня). З цього часу зовсім припиняється вегетація рослин. На початку третьої декади листопада (21.XI), з переходом середньодобової температури повітря через 0°С закінчується метеорологічна осінь. Осінній сезон (68 днів у Полтаві) більш тривалий і теплий ніж весна. В середньому найбільша кількість (42 мм) буває в жовтні.

2.4. Рельєф і грунтові умови

Рельєф, геологічні умови, клімат, грунтовий покрив, рослинний і тваринний світ території господарства знаходиться у взаємозвязку між собою і утворюють різні ландшафти, серед яких виділяють наступні:

1. Гирлові низини з дерновими оглеяними грунтами на алювіальних відкладах.

2. Терасові рівнини з горбами дерново-підзолистими піщаними грунтами на староалювіальних відкладах.

3. Терасові дерновані рівнини з дерново-підзолистими і дерново-глеєвими грунтами, низинними болотами і торфняками.

4. Терасові рівнини з дерново-середньопідзолистими супіщаними грунтами на лесових відкладах – переважно розорані.

5. Рівнини з сірими опідзоленими грунтами на лесових грунтах, розорані.

6. Рівнини з дерново-підзолистими піщаними грунтами, частковао розорані.

Необхідно відмітити, що на територіях, виділених як 4 і 5 тип ландшафтів зустрічаються пониження (“блюдця”), розмір яких коливається від кількох

десятків квадратних метрів до кількох гектарів, а відносна глибина від десятків сантиметрів до 2–3 м.

Багато із цих понижень укриті кущовою рослинистю, яка утворює куртини, що мають значення для укриття мисливських тварин [26].

2.5. Гідрографія і гідрологічні умови

Основна геологічна структура, в межах якої розташована область, — Дніпровсько-Донецька западина та її схили. Рельєф області рівнинний, вона лежить в межах Полтавської рівнини.

На території Полтавської області налічується 146 річок (водотоків довжиною понад 10 км) загальною довжиною 5 100 км. Серед них:

- дві великі (понад 500 км) — Дніпро і Псел
- дев'ять середніх (довжиною 101–500 км) — Ворскла, Сула, Оріль, Удай, Хорол, Оржиця, Мерла, Орчик, Коломак
- 135 малих річок (100 км і менше)
- 124 озера з площею водного дзеркала понад 0,1 км² (загальною площею 676 га і загальним об'ємом води 76 млн м³).
- приблизно 1600 струмків.

У даних річок весняний підйом рівня води звичайно починається у другій половині березня. Найвищий рівень весняного паводка наступає на р. Дніпро в кінці квітня, на притоках – на початку квітня. Загальна тривалість паводка складає 2–3 місяці. Висота підйому рівня води весною більша, вона складає 3–5 м, у порівнянні з найнижчим літнім рівнем води.

Зимовий режим річок характеризується стійким і довготривалим покритям кригою, який починається близько середини грудня. В окремі роки помічається у більш ранній термін — в кінці листопада, а також пізній — в січні. Середня тривалість стояння льоду — 3–3,5 місяці. В теплі зими помічаються тимчасове танення льоду на більш великих річках.

2.6. Характеристика лісового фонду

Близько 5% лісового фонду території становлять насадження, створені за участю деревних порід - інтродуцентів. Це лісові культури акації білої, сосни кримської, сосен Веймутова та Банкса, модрин європейської та японської, ялиці, ялини, дуба бореального, бархату амурського та інших порід, які не характерні для природних лісів Полтавщини.

Протягом останнього десятиріччя в породному складі лісів в цілому спостерігаються позитивні зміни, які відбуваються за рахунок цілеспрямованої діяльності державних лісогосподарських піфіліїриємств, направленої на заміну похідних малоцінних насаджень на цільові корінні шляхом проведення рубок та лісовідновлення, а також шляхом прийняття та заліснення неугідь.

Продуктивність лісів області формується під впливом природного росту деревостанів та здійснення комплексу лісогосподарських заходів, які проводяться державними лісогосподарськими піфіліїриємствами.

Запас на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель в лісах Полтавського обласного управління лісового та мисливського господарства системи Держлісагентства України становить 232 $м^3$деревини. Середній приріст деревостанів – 4,0 $м^3$ в рік на 1 гектар лісовкритих площ і коливається від 4,2 в північних та центральних районах області до 3,8 в південних.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВИХ ВИДІВ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН ФІЛІЇ “ЛУБЕНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО”

3.1. Біологічні та екологічні особливості лося звичайного (Alces alces)

Лось звичайний (*Alces alces*) – відноситься до ряду Парнокопитні, і є найбільшим представником родини Оленячих . Довжина його 2,5–3 м, вага від 300–565 кг. Лось – могутній звір на довгих сильних ногах, з відносно коротким масивним тулубом, товстою шиєю і довгою горбоносою головою. Хвіст дуже короткий, малопомітний, вуха великі, широкі. Знизу на шиї звисає шкіряний наростень-сережка. Колір тіла буровато-чорний, ноги від середини гомілки і перефіліїліччя світло-сірі, майже білі [17, 19]. Ареал поширення: практично вся бореальна зона північної півкулі.

Лось – це лісовий звір, живе він в лісах майже всіх типів, але особливо любить ліс з наявністю в ньому підросту із листяних порід і кущів з вологими, заболоченими ділянками, які вкриті лісовими травами та вербняками. Лося часто можна зустріти і на заростаючих згарищах. Їжа лосів досить різноманітна: листя ,кора деревних порід і кущів, різноманітні трави, кореневища і листя водяних рослин, гриби.

Більшу частину року лосі тримаються поодинці, а зимою утворюють групи по 5–8 голів, рідко 10 голів, харчуються майже завжди в одних і тих же місцях, линяють один раз на рік (линька досить розтягнута) [19, 20].

Гон у лосів проходить у вересні-жовтні, рідко в кінці серпня і супроводжується ревом і бійками між самцями.

Вагітність лосих продовжується 250-260 днів. В травні-червні у їх народжується два лосеняти масою 9-16 кг кожний, до шести місяців вага кожного з них досягає 120-130 кг. З півторарічного віку лосеня може жити самостійно.

Перші роги – “дудки” виростають у самців на другому році життя і рідко бувають вилковими. Другі роги, з відростком, розвиваються на третьому році життя. До п’яти – шести років кількість відростків на рогах може співпадати із віком тварини. Ріст нових рогів починається в квітні-травні і продовжується 2–2,5 місяця. Твердіють роги в липні, а в серпні-вересні очищаються від шкіри. Самці скидають роги в листопаді-грудні. Роги у самців розвиваються до 10–12 років, а потім тварини починають старіти, живуть лосі до 15 років.

Роги лося дуже мінливі по величині і формі. Найбільш поширені лопатоподібні, на яких велика кількість відростків , колір темно-коричневий, поверхня шорохувата.

Лось є досить цінна, з мисливської точки зору, тварина, м’ясо лося характеризується високими смаковими якостями, по цих якостях воно ціниться більше навіть за м’ясо телятини. Роги лося є дуже цінним мисливським трофеєм. Добре оброблений такий трофей коштує досить дорого і дуже ціниться серед мисливців, виставляється на різні виставки.

Полювання на лося проводиться за ліцензіями, шляхом, як правило, облавного полювання із чітким дотриманням правил техніки безпеки при загінних полюваннях. Велика чисельність лося, шкідлива для лісового господарства, адже вони поїдають молоді дерева і пошкоджують старі, що може привести до загибелі цих дерев.

3.2. Біологічні та екологічні особливості дикого кабана (*Sus scrofa*)

Кабан дикий (*Sus scrofa*) відноситься до ряду Парнокопитні, родини Кабанові, від домашньої свині відрізняється довжиною морди і кращим розвинутим волосяним покривом [16, 19, 22, 31, 33].

По зовнішньому вигляду його не можна сплутати ні з якою іншою твариною. У його велика клиновидна голова з довгим рилом і п’ятачком на кінці, маленькі сині очі,довгі та широкі вуха. Тіло вкрите сірою або бурою,іноді майже чорною щетиною. На спині вона особливо довга,росте

гребінцем. У розлюченого кабана гребінець стає дибом, придаючи йому розлючений вигляд . Кабан велика мисливська тварина. Довжина тіла старих сікачів досягає 174 см, висота в холці — 80–100 см, маса — 150–300 кг [25].

У кабана найрізноманітніші місця перебування . Його можна зустріти в темно-хвойних лісах,змішаних лісах і широколистяних лісах, заростях річок,озер в кущах, в горах до висоти 2–4 тис.м.

Влітку кабан харчується вночі, виходячи на харчування перед заходом сонця і повертаються на віфілііочинок із світанком. У пошуках кормів проходить до 8–10 км. Із настанням осінніх холодів вони не використовують для харчування денний час і при неурожаї кормів можуть проходити до 12 км.Зимою на основній частині ареалу кабани активні вдень,ніч проводять у ліжках.Їх добові переходи залежять від кормових угідь і глибини снігу і складають до 5 км. Влітку кабани полюбляють купатись, в місцях де вони живуть завжди є калюжі або ями з водою; багном, куди кабани залазять в жаркі дні і подовгу там лежать. Особливо часто вони купаються в період линьки і під час гону. У теплий час року, кабани віфілііочивають на землі, роблячи невеликі заглиблення в підстилці або розгрібаючи каміння.

В основному кабани живуть цілий рік стадами. Найбільші стада помічаються восени. Коли починається гін. У роки добрих урожаїв жолудів, горіхів, дикоростучих плодів кабани збираються в урожайних угіддях, і тоді їхні стада дуже поповнюються.

Розмножуються кабани, звичайно, у листопаді-січні. До цього часу самці активно шукають стада свиней і приєднуються до них. У роки неврожаїв основних кормів гін буває в лютому-березні і, навіть, у квітні- травні. Сікачі виганяють із стад підсвинків і починають бійку між собою із-за самок.

Самки кабана фізіологічно статевозрілими встають в 8-10 місячному віці. Самці можуть брати участь у гоні у віці 4-5 років. Молоді звірі фізіологічно не можуть конкурувати з дорослими сікачами.

Ембріональний період розвитку продовжується 124-140 днів. У старих свиней він дещо більший. Більшість поросят народжуються в квітні.Строки

опоросу можуть мінятися залежно від строків гону.

Звичайно свиня народжує чотирьох-шестьох поросят.Середня маса поросят -850 г. Мати кормить поросят до 3,5 місяця. У перші дні після опоросу вона кормить їх через кожні 3-4 години по 15-20 хвилин. У віці 2-3 неділь поросята починають самостійно добувати деяку кількість рослинної і тваринної їжі.

Головний ворог кабана – вовк. Він знищує поросят, підсвинків,свиней,але на дорослих сікачів нападає дуже рідко. Сікачі уміють постояти за себе. У густих хащах вовки незавжди наважуються нападати на свиней.

Роль кабана в лісових біоценозах вивчена недостатньо , але значення його риючої діяльності велика. При невисокій або середній щільності популяцій кабан перепахує значні ділянки лісу , галявини , тим самим даючи хороші можливості для проростання насіння і відновлення лісу,при цьому знищуючи шкідників лісу, личинки травневого хруща,соснового п’ядуна та інших . Кабан може знизити їх чисельність на 30-40 %.

Але при великій кількості кабан може знищувати посіви жолудів,горіхів. Цим вони заважають поновленню дуба і горіха та приводять до зміни порід дуба на березу, ялину [9, 32].

З мисливської точки зору кабан - це цінний мисливський вид. М’ясо кабана досить смачне і поживне, ікла кабана бажаний трофей будь-якого мисливця. В Україні полювання на кабана проводиться за ліцензіями, шляхом облавного полювання з дотриманням усіх вимог техніки безпеки.Взагалі вполювати кабана досить важко, тому це полювання в мисливців викликає великий інтерес.

3.3. Біологічні та екологічні особливості козулі європейської (*Capreolus capreolus*)

Козуля європейська (*Capreolus capreolus*) відноситься до ряду Парнокопитні до родини Оленячих [32, 34].

Козуля – один із мілких оленів легкої стройної статури. Тулуб короткий, ноги високі, голова невелика, хвіст маленький. Колір шерсті у косулі одноколірний, влітку — яскраво-рудий , взимку — буро-сірий, зеркало чисто – біле, не заходить вище кореня хвосту. Довжина до 1,4 м висота в холці до 1 м, вага 25–60 кг [30].

Улюблені місця її перебування – просторі світлі ліси з багатим підліском і трав'яним покривом, чистими галявинами, струмками і річками, і заростаючими кущами. У густі, темні ліси вона не заходить.

Їжа — це трави, листя, гриби, лишайники, жолуді, різні ягоди, плоди дерев. Взимку косулі кочують групами в 20–30 осіб, мігруючи в менш засніжені райони, літом тримаються по дві-три або по одній. Гін проходить у косулі- з липня по серпень. Самці через самку влаштовують бійки.

Вагітність у самок триває біля дев'яти місяців, в травні вони приносять двох дитинчат,рідко одного або трьох. Новонароджені встають тільки на шостий-сьомий день, мати кормить їх два-три місяці. У серпні п'ятниста окраска малят змінюється на однотону,як у дорослих. У період спарювання мати їх від себе відганяє, а після гону малята знову пристають до своєї матері. Статева зрілість самок настає на другому, а у самців-на третьому році життя. Живуть косулі звичайно 11–12, іноді до 15–16 років.

Роги бувають тільки у самців. У молодих самців роги з'являються восени першого року життя у вигляді невеликих виступів.

У квітні слідуючого року вони мають вигляд простих стержнів,але іноді бувають уже і перші відростки. У грудні молодий самець перший раз скидає роги, а до весни у нього виростають роги з двома-трьома кінцями. На третьому році роги досягають повного розвитку. У дорослих самців роги в травні-червні очищаються від шкіри.

Косуля європейська є цінним мисливським видом. М'ясо має характерний смак, досить жирне, поживне, роги косулі є бажаним трофеєм для будь-якого мисливця. Полювання проводиться за ліцензіями в окремий термін, з дотриманням правил та техніки безпеки при полюванні [32].

3.4. Біологічні та екологічні особливості зайця – русака (*Lepus europaea*)

Заєць-русак (*Lepus europaea*) відноситься до ряду Зайцеподібні родини Заячі і серед інших зайців (біляка) є самим найбільшим його представником. Його середня маса є 4 кг, хоча прапляються особи масою 7 кг.

Довжина тіла дорослого звірка — 50–69 см. Добре розвинуті кінцівки, довгі вуха, струнке тіло і короткий хвіст-це найбільш характерні особливості русака [8, 19].

Колір зайця своєрідний — змішані сірий з рудим відтінки, при тому на спині, навіть, взимку виділяється чорна кучерява смуга. Такий колір дуже добре маскує зайця від ворогів у місцях його існування. Два рази на рік він линяє. Весняна линька проходить в березні-квітні. У цей час шерсть у зайця випадає цілими шматками. Восени цей процес проходить повільно: літне волосся випадає і на його зміну підростає густе зимове. Взимку заєць світло-сірого кольору.

Розповсюджений по всій території України. Живе,як правило в місцях, де народився або неподалік від них. Ділянка, де його можна зустріти 200–500 га в межах місця прожвання. Взимку русака приваблюють озимина, сади і городи. Тут є чим поживитися навіть у сніжну зиму. Харчуватись заєць виходить увечері, в сутінки або вранці. Місця його нічних прогулянок не співпадають з тими, де він лежить вдень.

Харчується заєць різноманітною їжею. Влітку русак їсть багато трави, взимку їсть озимину, залишки коренеплодів, деревно-кущову рослинність . У важкі зими гризе кору на деревах , особливо на плодових. За ніч один заєць може пошкодити 10–15 молодих фруктових дерев, пошкодити немало саджанців в лісосмугах і розсадниках.

Розмножуються зайці досить інтенсивно. Період спарювання у них продовжується з лютого по серпень, самка народжує 3–4 рази на рік. Малюки народжуються зрячими і покриті шерстю. До двохнедільного терміну зайченята

харчуються тільки молоком, далі листя рослин, а в місячний термін повністю переходять на рослинний корм.

Багато тварин гине від хвороб, сільськогосподарської техніки та хижаків. Заєць-русак є цінним мисливським видом і досить поширений на території України. Цінiться у зайця м’ясо та шкіра. Полювання проводиться за відстрілками. Полювання на нього проходить в певний термін з дотриманням правил полювання.

3.5. Біологічні та екологічні особливості лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*)

Відносно невеликий звір на коротких, добре розвинених ногах і дуже довгим (майже рівним довжині тіла без голови) пухнастим хвостом. Забарвлення хутра дуже різноманітне, мінливе недількі залежно від місцевості, де мешкає лисиця, а й індивідуальне. У північних лісових областях зимове хутро лисиць густіше і значно червоніше, ніж у південних степових, де воно рідше і блідіше. Зустрічаються особини з аномальним забарвленням, так звані сиводушки, що мають загальне затемнення хутра і майже чорне черево, та чорно-бурі або чорні [14, 19, 22].

Лисиці риють нори, в яких виводять молодняк. Нора лисиці похило йде вниз на 1–1,5 м, а потім тягнеться під землею на 5–6 м. З нори є кілька виходів. У кінці березня-квітні, після 52-56-денної вагітності лисиця народжує 3–6 до 12 сліпих і немічних лисенят, які з півмісячного віку швидко починають розвиватися і вже в червні разом з матір’ю беруть участь у полюванні, особливо на мишоподібних гризунів. У норах лисиці живуть переважно під час виведення і догляду за молодняком, потім здебільшого – на поверхні землі, віфіліїочиваючи в день у затишних місцях.

Живиться лисиця різноманітною тваринною і рослинною їжею, не гребуючи падаллю. Вона поїдає невеликих ссавців, починаючи від зайців і до дрібних землерийок, особливо багато знищує мишоподібних гризунів та птахів.

Влітку живиться жабами, комахами, різними ягодами. Полює на водоплавну дичину. Під час полювань вночі на озерах і ставках вишукує і поїдає підранків диких качок.

Лисиця — дуже обережний звір. Маючи прекрасно розвинений слух і нюх, легко знаходить здобич, особливо підранків зайців, а також їхній молодняк. Далеко чує ледь вловимий писк мишей чи звук інших тварин, підкрадається нишком до здобичі і впольовує її.

Цей хижак має дуже важливе господарське значення. Знищуючи мишоподібних гризунів-шкідниківі різних шкідливих комах, лисиця корисна в сільському і лісовому господарствах. У той же час вона може бути й шкідливою у мисливських господарствах з інтенсивним дичерозведенням, бо знищує значну частину поголів’я зайців, водоплавних та куриних птахів, навіть молодняк козуль та оленів (зрідка малих поросят кабана). Велике значення має лисиця як промисловий звір: поряд із зайцем – це основний хутровий звір України. Спортивне полювання на лисицю здійснюється за відстрільними картками, що видають користувачі мисливських угідь. Полювання на лисиць захоплююче, емоційне, особливо з норними собаками.

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ТА ОБЛІК ЧИСЕЛЬНОСТІ ПОПУЛЯЦІЙ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН

4.1. Територіальний розподіл та міграції мисливських тварин на території господарства

Розміщення основних видів по території господарства досить мінливе і залежить від кормової бази, сприятливих екологічних умов та безпеки перебування на цій території. Місце перебування може змінюватися з порами року, наприклад, копитні влітку проводять багато часу в лісі, оскільки там безпечніше і достатньо харчів. Взимку навпаки, тварини в ранній або пізній час виходять на поля кукурудзи, озимини, щоб похарчуватися.

Міграція лося звичайного проходить в основному в угіддя філії «Лубенське лісове господарство», там кращі захисні та кормові якості угідь для даного виду.

Міграція козулі європейської відбувається в усі угіддя, що межують з філією «Лубенське лісове господарство» та з них у дане господарство.

Заєць-русак і лисиця звичайно мігрують також в усі господарства, які межують із філією «Лубенське лісове господарство» та навпаки з них.

Знання станцій перебування основних мисливських видів є дуже важливим для працівників даного господарства, адже в них краще проводити обліки чисельності та полювання.

4.2. Обліки чисельності мисливських тварин

Для планування діяльності господарства одним із важливих заходів в його роботі є облік чисельності тварин і їх розміщення на території господарства, виявлення місць їх концентрації.

Необхідно зауважити, що правильно підібрані методи і своєчасно проведений облік — є основою ведення інтенсивного господарства.

У даному господарстві в практиці застосовуються як відносні так і абсолютні методи обліку [21].

Для найважливіших для даного господарства видів тварин застосовують такі методи обліку:

- основний облік лося і кабана проводять в зимовий період. Це звуковий прогін, подвійний оклад, маршрутний облік слідів і комбінації цих методів, а для кабана також облік на кормових майданчиках;

- облік козулі і лося проводиться по обліку зимових екскрементів цих тварин;

- облік зайця-русака, козулі та лисиці проводиться на пробних площах, закладаються в кількості 15–20% від загальної площі господарства.

Техніка проведення польових робіт і їх обробка за вказаними методами відома і підтверджена відповіними рекомендаціями.

Динаміка чисельності популяції — це складний процес; причини і механізми його не завжди зрозумілі. Екологи виділяють чотири групи факторів, від яких залежить динаміка чисельності: фактори середовища (метеорологічні, геофізичні і т.п.), антропогенні (забруднення біотопу, промисел і т.п.), внутрішньопопуляційні (соціальний стрес, мутабільність і т.п.), біоценотичні (вплив хижаків, епізоотій і т.п.). Значення кожного з цих факторів в динаміці чисельності різних популяцій неоднакове [1, 13].

За даними обліку, чисельність лося, зайця, лисиці збільшилась за останні роки майже у два рази (табл. 4.1), це пов’язано із сприятливими кліматичними і екологічними умовами, які склалися у господарстві для даних видів і своєчасно проведеними біотехнічними заходами працівниками господарства. Чисельність кабана і козулі дещо зменшилась за рахунок збільшення чисельності вовка за останні роки в даному господарстві.

Після обліку чисельності розраховується оптимальна і мінімальна щільність мисливських тварин, розраховується їх чисельність на період до 2024

року і рекомендації по їх експлуатації.

Таблиця 4.1

Чисельність диких тварин по господарству

№ п/п	Види тварин	2022	2023	2024
1.	Кабан дикий	4003	5029	4964
2.	Козуля європейська	5932	6982	6253
3.	Заєць-русак	27916	30045	44315

Розрахунок оптимальної щільності тварин переслідує мету найбільш повної реалізації всіх важливих якостей мисливських угідь, при цьому не приносячи шкоди сільському і лісовому господарству і не підриваючи кормової бази мисливської фауни. У природних популяціях проходять постійні зміни щільності навколо оптимального показника за рахунок природних факторів, а в мисливських господарствах, крім того і полюванням, тому підтримання щільності є важливою задачою мисливських господарств.

Якісну оцінку мисливських угідь, яка проводиться стосовно окремих видів мисливських тварин, називають бонітуванням. За своїми кормовими та захисними якостями, типи мисливських угідь мають різне значення для мисливської фауни, а бонітет визначає можливу продуктивність угідь, яка залежить, впершу чергу, від характеру рослинності, а також перебуває під впливом інших факторів – клімату, рельєфу, конкурентів, хижаків, діяльності лдини тощо.

В залежності від якості (кормових та захисних умов), мисливські угіддя поділено на 5 бонітетів, тобто кожному типу, підтипу та виду угідь присвоєно віфіліївідний бонітет, залежно від конкретного виду тварини [26, 27].

До *першого бонітету* віднесені угіддя з найкращими кормовими та захисними властивостями; до *другого бонітету* – з хорошими кормо-захисними характеристиками; до *третього* – угіддя середньої якості; до *четвертого* – з поганими властивостями; до *п'ятого* – угіддя не придатні для існування

певного виду.

Мінімальною територіальною одиницею для розрахунку середнього класу бонітету для кожного виду мисливсько фауни прийнята територія лісництва на землях держлісфонду, або в інших випадках – єгерська дільниця.

Середній клас бонітету (показник цінності угідь) розраховується з точністю до сотих (0,01) за формулою:

$$СПЦ = (1xS1+ 2xS2+3xS3+4xS4+5xS5) / S\ заг,$$

де: СПЦ – середній показник цінності угідь,

1-5 – класи бонітету,

S1, S2- S5 – площа угідь з відповідним бонітетом,

S заг. – загальна площа угідь.

В таблиці 4.2 приведено розрахунок середніх бонітетів для основних видів мисливської фауни на території піфіліїриємствах.

Таблиця 4.2

Розрахунок середніх класів бонітетів для основних видів мисливської фауни

Тип мисливських угідь	Площа, га	Класи бонітету					Середній клас бонітету
		1	2	3	4	5	
Козуля	6791,3	867,1	2514,8	2916,8	665,8	12,5	2,49
Кабан	6791,3	867,1	1857,9	2825,5	1414,0	12,5	2,69
Заєць	6791,3	1063,2	1674,1	2850,8	1376,4	12,5	2,63

За даними мисливського впорядкування, лісовпорядкування, а також – землевпорядкування, проведено розподіл мисливських угідь за типами, підтипами і видами.

Для кожного виділу визначено тип мисливських угідь. При цьому використовувалися таблиці класифікації мисливських угідь згідно з класом бонітету в межах природних зон (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Класифікація мисливських угідь згідно з класом бонітету в межах правобережної Лісостепової зони

№ з/п	Тип мисливських угідь	Підтип, вид мисливських угідь	Лось	Олень	Козуля	Кабан	Заєць
1.	Хвойний ліс	1.1. Молодняки 1-ї групи віку	1	2	2	2	1
		1.2. Молодняки 2-ї групи віку та середньовікові насадження					
		1.2.1. За наявності підросту, підліску та чагарників	1	2	2	2	2
		1.2.2. Без – “” -	3	3	3	3	3
		1.3. Пристиглі, стиглі та перестійні насадження					
		1.3.1. За наявності підросту, підліску та чагарників	2	3	3	4	4
		1.3.2. Без – “” -	5	4	4	4	4
		1.4. Рідколісся	4	4	4	4	3
2.	Листяний ліс	2.1. Молодняки 1-ї групи віку	1	2	1	1	1
		2.2. Молодняки 2-ї групи віку та середньовікові насадження					
		2.2.1. За наявності підросту, підліску та чагарників	1	2	2	2	2
		2.2.2. Без – “” -	3	3	3	3	3
		2.3. Пристиглі, стиглі та перестійні насадження					
		2.3.1. За наявності підросту, підліску та чагарників	2	2	2	4	4
		2.3.2. Без – “” -	5	4	4	4	4
		2.4. Рідколісся	4	4	4	4	3
3.	Змішаний ліс	3.1. Молодняки 1-ї групи віку	1	2	1	1	1

		3.2.1. За наявності підросту, підліску та чагарників	1	1	2	2	2
		3.2.2. Без – “” -	3	3	3	3	3
		3.3. Пристиглі, стиглі та перестійні насадження					
		3.3.1. За наявності підросту, підліску та чагарників	2	2	2	4	4
		3.3.2. Без – “” -	4	4	4	4	4
		3.4. Рідколісся	5	4	4	4	3
4.	Чагарники		2	2	2	2	2
5.	Орні землі	5.1. Рілля, сади, виноградники тощо	5	3	2	3	2
		5.2. Сільськогосподарські культури з густою мережею лісосмуг	4	3	2	3	1
		5.3. Сільськогосподарські культури з рідкою мережею лісосмуг	5	4	3	4	2
6.	Луки	6.1. Суходільні	5	4	4	4	3
		6.2. Заболочені	4	3	3	4	4
7.	Болота	7.1. Чисті (до 20% чагарників)	4	4	4	4	4
		7.2. Зарослі (понад 20% чагарників)	2	3	2	2	3
8.	Водойми		5	5	5	5	5
9.	Балки	9.1. Чисті	5	4	4	4	3
		9.2. Що заросли деревною та чагарниковою рослинністю	3	3	2	2	2

Висока чисельність окремих видів мисливських тварин може завдавати відчутної шкоди лісовим насадженням та сільськогосподарським культурам. Для вирішення згаданої проблеми та зменшення шкоди внаслідок діяльності мисливської фауни, введені поняття оптимальної чисельності та оптимальної ємності мисливських угідь. Оптимальна чисельність мисливських тварин — це максимальна кількість особин конкретного виду мисливських тварин (з урахуванням статевого та вікового складу), при якій в мисливських угіддях на певній території забезпечується їх нормальне існування без виснаження кормових ресурсів і завдання значної шкоди лісовому, сільському та іншому

господарствам.

Загальна оптимальна щільність мисливської фауни кожного конкретного виду визначається через розрахунок середнього класу бонітету для кожного виду. Для розрахункового середнього класу бонітету визначається оптимальна щільність для даного виду на 1 тис. га угідь (Щ), яка потім перемножується на всю площу мисливського господарства**,** для якої приведені розрахунки:

Чзаг. = Щ х S , де

Ч заг. — загальна оптимальна ємність мисливських угідь по одному з визначених видів мисливської фауни на території господарства, голів;

Щ — оптимальна щільність виду, тобто оптимальна чисельність мисливської фауни, яка розрахована на 1 тис. га мисливських угідь. Оптимальна щільність визначасться через середній бонітет для кожного виду мисливської фауни з врахуванням лісомисливського районування, кількості голів на 1 тис. га угідь;

S — площа, для якої визначається загальна оптимальна ємність мисливських угідь (визн. в тис. га).

В результаті проведення низки біотехнічних та інших мисливськогосподарських заходів (підгодівля, створення кормових ремізів, штучних водопоїв, тощо) можливо перевищити оптимальну щільність мисливських тварин на 1 тис. га угідь — умовно цей показник названо “господарськодопустимою щільністю”. При цьому слід враховувати, що у разі припинення підгодівлі мисливських тварин, ними буде завдаватися значна шкода лісовому та сільському господарствам. Завдяки раціональному веденню господарства передбачається доведення чисельності тварин до оптимальної щільності. Це досягається шляхом регульованої експлуатації поголів’я мисливських тварин з урахуванням їх приросту.

Зазвичай, якщо фактична чисельність мисливської фауни нижче оптимальної, пропонується проводити тільки селекційний відстріл: вибракування хворих, старих, виснажених, поранених, з вадами розвитку мисливських тварин – для поліпшення стану їхніх популяцій.

РОЗДІЛ 5

БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ СПРЯМОВАНІ НА ПІДВИЩЕННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН

5.1. Характеристика біотехнічних заходів

Біотехнія — це наука про активний цілеспрямований вплив людини на природу з метою покращення умов існування дикої фауни, збільшення ємкості угідь для тварин, що живуть у стані природної волі. Біотехнія вивчає і розробляє шляхи і методи штучного впливу на середовище існування диких тварин, в першу чергу шляхом зміни факторів цього середовища (кормових, захисних, гніздових, і ін.).

В сфері природокористування біотехнія розвинулась як наука, і як напрямок практичної діяльності. В сучасних умовах біотехнічні заходи – це обов’язкова частина роботи будь-якого мисливського господарства. Склад і обсяг залежать від багатьох факторів: рівня ведення господарства в регіоні, технічної оснащеності, матеріальних та фінансових можливостей [26].

Біотехнія застосовується для покращення тих умов існування тварин, які за уявленнями практичних працівників, є найважливішими для досягнення бажаної чисельності виду або для одержання необхідної продукції. Умови ці виявляються головним чином в сезонних змінах кормових та захисних властивостей угідь. Звідси традиційно найбільша поширеність таких заходів, як підгодівля, забезпечення доступності кормів, створення сховищ і укриттів , покращення гніздових умов, послаблення пресу хижаків.

Названі заходи визначають екологічний зміст біотехнії. Проте, в практиці мисливськогосподарської діяльності потреба впливу на екологічні фактори — завжди є першочерговою. Безпосередні біотехнічні дії по подоланню негативного впливу антропогених факторів такі:

- часткове обмеження господарської діяльності: заборона або обмеження

рубок, випасу худоби та ін.;

- регламентуючі профілактичні заходи: обгорожування місць переходів тварин на магістралях, влаштування переходів тварин через трубопроводи, канали;

-конструктивні заходи зі збереженням та збільшенням екологічної ємкості, спеціальні біотехнічні рубки, посадки, штучні водойми;

-збереження місць існування тварин при проведені господарських робіт.

У мисливськогосподарській біотехнії всі біотехнічні засоби можна об’єднати в такі групи:

- заходи, спрямовані на покращення ємкості угідь за рахунок тієї чи іншої реконструкції;

- заходи, мета яких полягає в тимчасовому покращені умов існування диких тварин в найбільш важкі для них періоди року;

- заходи, пов’язані з регулюванням кількісного або видового складу мисливської фауни;

- заходи, направлені на охорону тварин від несприятливих антропогених впливів, браконьєрства шкідливої діяльності хижаків.

Перші дві групи стосуються впливу на середовище, в якому тварини живуть, тобто на мисливські угіддя. Наступні дві групи передбачають вплив на популяції тварин.

Серед шляхів впливу на угіддя визначаємо такі:

- розширення площ угідь, придатних для тих чи інших тварин;

- покращення кормових якостей угідь;

- покращення умов гніздування ;

- попередження розповсюдження захворювань;

- захист від природних явищ, що мають катастрофічний характер;

- обмеження побічного використання угідь в окремі сезони року [25, 28].

Біотехнічні заходи в даному мисливському господарстві проводяться з метою збільшення чисельності мисливських тварин, покращення кормових і захисних якостей угідь, підкормку у важкий період року, зниженні чисельності

хижаків, ліквідації або частоковому зменшенні негативного впливу діяльності людини.

Біотехнічні заходи розраховані на підтримку чисельності мисливської фауни на оптимальному рівні.

При проведені біотехнічних заходів особливу увагу приділяють кормовим і захисним ремізам. Ремізи в свою чергу поділяються на однорічні і багаторічні.

Однорічні це, як правило, кормові рослини такі як люцерна, топінамбур, червона конюшина. Багаторічний це, як правило, захисні ремізи із деревних рослин шипшина, терен, маслинка вузьколиста, барбарис, верба кущова.

Велика увага приділяється кормовим полям, де рекомендуються наступні рослини: топінамбур, вика, люцерна, горох, овес, картопля, кукурудза, люпин та інші.

Навіть при достатній кількості природних водойм на території господарства потрібно створити додатково штучні водойми.

Дуже важливе значення має розміщення біотехнічних споруд у господарстві, їх тут розміщено комплексно на обладнаних підгодівельних майданчиках встановлюють необхідний набір споруд: годівниці, солонці, захисні навіси. Кількість місць підгодівлі визначають або за кількістю звірів, що відвідують місце або за площею, яку воно повинно обслуговувати.

Взагалі ж кількість місць підгодівлі встановлюють залежно від конкретних умов – специфіки угідь, складу і кількості поголів’я.

5.2. Розрахунок необхідного об’єму біотехнічних заходів та способи підгодівлі основних мисливських видів

Розрахунок необхідного об’єму біотехнічних заходів на території господарства включає, розрахунок необхідної кількості біотехнічних споруд та об’єму заготівлі кормів і необхідної кількості харчових та захисних реміз (табл. 5.1.).

Об’єми заготівлі кормів на зимовий період розраховуються, виходячи з

норм заготівлі на одну особу, встановлених на основі багаторічних спостережень і аналізу діяльності мисливського господарства.

Таблиця 5.1

Норми обладнання угідь біотехнічними спорудами

Вид тварин	Годівниці, підгодівельні майданчики	Солонці	Водопої
Лось	Підрубування осики, одне місце на 5–10 голів	1 на 1000 га	1 на 1000 га
Кабан	1 майданчик на 10 голів	1 на 10 голів	1 на 500 га
Козуля	1 годівниця на 5–10 голів	1 на 10 голів	1 на 1000 га
Заєць-русак	1 майданчик на 200 га угідь чи на 1–2 км узлісся	1 на місце підгодівлі	–

Спорудження біотехнічних споруд потрібно розпочинати одночасно із збором урожаю сільськогосподарских культур для утримання тварин в угіддях, зниження збитків, які наносяться сільськогосподарським і лісовим культурам, посилюючи її при перших проявах погіршення природних умов харчування.

Розрахунок необхідної кількості кормів до часу досягнення оптимальної щільності тварин проводиться у таблиці 5.2.

Таблиця 5.2

Розрахунок об’єму заготівлі кормів до часу досягнення оптимальної щільності тварин

№ пп	Види тварин	Назва кормів	Одиниці виміру	Норми заготівлі на одну особу	Кількість тварин	Об’єм заготівлі кормів
1.	Лось	Сіль	кг	15,0	117	1755
2.	Кабан	Зерно,зерновід-ходи, комбікорм	кг	50,0	4964	248200
		Коренебульбо-плоди	кг	10,0		49640

		Сіль	кг	0,5		2482
3.	Козуля	Сіно	кг	10,0	6253	62530
		Деревні віники	шт	20,0		125060
		Зерно,зерновідходи, комбікорм	кг	15,0		93795
		Коренебульбо-плоди	кг	5,0		31265
		Сіль	кг	0,5		3126,5

Для різних видів мисливських тварин рекомендуються наступні методи організації і підгодівлі.

Для харчування Лося використовують осикові дерева із тонкою корою віком 20–40 років. З цією метою поблизу місць перебування лосів проводять підрубку дерев на висоті 1,0–1,5 м , таким чином ,щоб комель залишався на пні для попередження засипання дерева снігом. Можна використати для підгодівлі гілки горобини, сосни і інших порід, використовуючи відходи від рубок догляду за лісом.

Підгодівля козулі відбувається на ремізах, кормових полях і годівницях.

Для козулі найкращі годівниці – навіси для того, щоб корма не замітало снігом. Для підгодівлі козулі використовують віники із сіна, кропиви, віки. Із зернових культур — овес, ячмінь, кукурудзу в качанах, висівки, комбікорм, із коренеплодів — картоплю, буряк, ріпу та інше.

Корма викладаються в годівницях, які обладнані яслами. Для грубих кормів облаштовують лотки для концентратів. Годівниці встановлюють у рідколіссі і на лісових полянах, в місцях,які захищені від снігових заносів, адже глибокий сніг перешкоджає розшукуванню корму, а також його добуванню з годівниці .

При раптових великих снігопадах, тварини часом виявляються ізольованими на дуже обмеженій території з мінімальними ресурсами корму. Доля таких тварин повністю залежить від оперативної організації підгодівлі.

Підгодівля кабана проходить на ремізах, кормових полях і кормових майданчиках. Концентрати і коренеплоди для кабана використовуються такі

самі, що і для козулі, корма на майданчиках необхідно викладати у декількох місцях, інакше більш сильні тварини не допускають до кормів більш слабших.

Особливо велику роль у підкормці та житті диких тварин відіграють ремізи, тобто місця де ховається дичина. Ремізи бувають захисні і кормові, але спостереження показали, що ремізні ділянки, які не мають достатніх запасів кормів, належного ефекту не дають.

Вищепроведені розрахунки були виконані виходячи із особливостей природно-географічного розташування регіону, типу мисливських угідь, потреб основних видів мисливських тварин.

В даний час угіддя господарства забезпечують існуюче поголів'я мисливської фауни достатньою кількістю кормів та необхідним захистом.

З метою покращення кормових якостей та захисних властивостей угідь рекомендується введення до складу насаджень або висадження на галявині таких цінних для дичини деревних і чагарникових порід: червоний дуб, дику яблуню, грушу, верби, ліщину, горобину, ожину, маслинку та інші. При створені лісових культур в їх склад необхідно вводити горіхоплідні та плодові породи.

Ремізи рекомендується створювати на схилах балок, на заболочених ділянках, в рідколіссі, по лісових галявинах і т.п. Розміри площі насаджень, які відводяться під ремізи, не повинні бути менші 0,5 га та більші 10 га. Такі площі не повинні заливатися водою під час весняної повені, а в посушливий період року повинні бути забезпечені водою. Для покращання кормової бази необхідно закласти кормові поля, доцільно використовувати непридатні для господарських потреб невеликі (від 0,5 до 1,0 га) ділянки, галявини, непроїзджі квартальні просіки, береги лісових боліт та ін. Вони розмішуються по всій території господарства з віфіліївідним підбором овочевих культур: картопля, топінамбур, буряк кормовий, кормова капуста, а із зернових — суміш вівса та гороху, овес, кукурудза, сорго, люцерна, еспарцет, конюшина, багаторічний люпин.

З інших трав'янистих рослин для кормових полів кращими вважається:

гречка, тимофіївка, кормова морква, салат та ін. Кормові поля з рекомендованими культурами часто відвідують зайці, козулі, кабани на протязі всього весняно-літньо-осіннього періоду.

На кожному полі необхідно вирощувати хоча б по 2–3 культури. Ця різноманітність на одній ділянці привертає більшу кількість мисливських тварин і при цьому збільшується терміни годівлі, завдяки різному періоду дозрівання культур. З лікувальною метою для тварин бажано висівати вздовж кормових полів, на узліссях, на пустирях різні види полині. Підгодівля являє собою спрямоване покращання кормових угідь для мисливських тварин. Проводити її потрібно взимку, коли найбільш важко добувати корми тваринам. Зимова підгодівля триває 100 діб.

Підгодівля тварин проводиться здебільшого двома способами: вільним та на підгодівельних майданчиках. При вільному способі підгодівлі використовують необмолочені снопи, віники з гілки дерев та гілок омели. На підгодівельних майданчиках корм для тварин, снопи необмолоченого вівса, конюшину, віники з гілок, чи м'яке сіно, моркву, буряк, картоплю закладають в спеціальні годівниці різної конструкції.

Підгодівельні майданчики облаштовують в зрідженому чистому лісі, краще поблизу загущеної ремізної ділянки, з метою захищення від вітру та створення схованки для тварин. До майданчиків повинен бути хороший під’їзд для доставки кормів. Годівниці, незалежно від їх форми та конструкції повинні як найменше лякати тварин та не виділятися на загальному фоні місцевості. На підгодівельних майданчиках для підгодівлі кабанів не роблять спеціальних споруд. Корми для них (кукурудзу, буряк, картоплю, жолуді, топінамбур та ін.) викладають у визначених місцях. Тут кабани легко їх знаходять і добувають навіть із-під снігу. Найкращим кормом з однорічних пагонів (разом з листям) з таких порід: дуба, берези, липи, тополі, ясена, яблуні та груші, ліщини, верби, горобини.

Важливе значення для диких тварин має сіль-лизунець. Для цього необхідне влаштування солонців на пеньках свіжозрубаних дерев. Необхідно

також враховувати, що дикі тварини охочіше відвідують солонці, які закладені далеко від пішохідних та проїзних шляхів.

З метою приваблювання та утримання мисливських тварин на території господарства велику роль відіграють водопої. В разі недостатньої кількості природних водопоїв, необхідно влаштовувати додатково штучні.

Розрахунок необхідної кількості кормів проводиться в залежності від лісомисливського районування, кількості диких мисливських тварин в угіддях та строків періоду підкормки диких тварин. Строки періоду підкормки залежать від терміну замерзання верхнього прошарку грунту, установлення значного стійкого рівня снігового покриву та інших факторів.

Для розрахунку кількості кормів, які необхідні в зимовий період, (приймаються в середньому) сезон підгодівлі строком 100 днів (із 1 листопада по 5 лютого).

Умовно сезон годівлі можна розділити на три періоди – із 1 листопада по 30 листопада (30 днів), коли викладається 25% добової норми кормів, другий період – з 1 по 30 грудня (30 днів) – викладається 50% добової норми кормів, третій період – з 1 січня по 10 лютого (40 днів) – викладається повна добова норма.

РОЗДІЛ 6

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В ФІЛІЇ «ЛУБЕНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

Під час економічного аналізу статистичної звітності, затвердженої наказом Держкомстату України від 21.06.2010 року, можна зробити висновок, що потенційно збиткова та низька ефективність ведення мисливського господарства зумовлюється також низькою мотивацією до ефективності її ведення [30].

Проаналізувавши статистичні звіти 2-тп мисливство за останні роки, можна зробити висновок, що найвищий показник по вкаденню коштів з розрахунку на 1 тис. га спостерігається за користувачами держбюджету, яке не забезпечує підвищення ефективності ведення мисливського господарства, а швидше навпаки пригнічує. Так, при фінансуванні з держбюджету мисливських господарств, які відносяться до системи Держкомлісгоспу України, в середньому за останні три роки на 23% вони залишаються найменш продуктивними.

Дані таблиці 6.1 показують витрати на ведення мисливського господарства і надходження від експлуатації мисливських угідь філії «Лубенське лісове господарство».

Таблиця 6.1

Витрати на ведення мисливського господарства і надходження від експлуатації мисливських угідь за 2024 рік

Найменування	Одиниця виміру	Фактично
Загальні витрати на ведення мисливського господарства:	гривень	817948

		Продовження таблиці 6.1
– у тому числі за рахунок Держбюджету	гривень	27000
– заробітна плата працівників, зайнятих у мисливському господарстві	гривень	720000
Охорона, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь, всього:	гривень	70948
– охорона диких тварин	гривень	40659
– відтворення мисливських тварин, включаючи біотехнічні заходи, всього:	гривень	30289

Як видно з таблиці 6.1 загальні витрати на ведення мисливського господарства становили 817948 грн. з яких на заробітну плату працівникам, зайнятих у мисливському господарстві становило 720000 грн., і на охорону, відтворення і облік тварин 70948 грн.

Не в повній мірі згідно чинного законодавства може впливати на стан охорони тваринного світу спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань мисливського господарства на заповідних територіях.

Заповідні території не віднесені до територій, на яких дозволено вести мисливське господарство, але на цих територіях у Вінницькій області налічується популяція близько 10% мисливських тварин.

Стан з охороною, розведенням на такій великій площі мисливських тварин також великим чином впливає на стан популяції мисливських тварин та ефективність ведення мисливського господарства. Відомчість, а не функціональність не дають формувати та реалізовувати єдину державну політику у веденні мисливського господарства.

Статистику виконання біотехнічних мироприємств філії «Лубенське лісове господарство» наводимо в табл. 6.2.

Таблиця 6.2

Виконання біотехнічних мірроприємств по господарству за 2024 рік

№ п/п	Вид роботи	Одиниця виміру	Фактична кількість	% виконання	Затрати, грн.
1.	Підгодівля диких тварин	днів	100	100	46325,00
2.	Виготовлення і встановлення годівниць	шт.	5	100	28357,00
3.	Виготовлення і встановлення солонців	шт.	16	100	12384,00
4.	Виготовлення і встановлення аншлагів	шт.	5	100	–
5.	Виготовлення і встановлення мисливських веж	шт.	1	100	–
6.	Розчистка водопоїв	шт.	8	100	–
7.	Підготовка кормових полів, посадка кормових культур	га	1,3	100	–
8.	Заготівля сіна	тон	6,0	100	6531,00
9.	Заготівля гіллячкового корму	тис.шт.	3,2	100	5492,00
10.	Заготівля коренеплодів	тон	1,5	100	9264,00
	ВСЬОГО				108353,00

Отже, з даних таблиці 6.2 затрати на виконання біотехнічних мірроприємств по філії «Лубенське лісове господарство» за 2024 рік становили 108353,00 грн.

РОЗДІЛ 7

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА МОДЕЛЮВАННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЙ В УГІДДЯХ ФІЛІЇ «ЛУБЕНСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

Метою охорони праці є створення безпечних умов праці на робочих місцях та умов безпечної експлуатації обладнання, ліквідація або зменшення дії шкідливих факторів на людину.

Важливе значення для створення оптимальних умов праці має удосконалення трудових процесів на основі нових досягнень науки і техніки з врахуванням людських потреб. Відповідальність за стан охорони праці на підприємстві покладено на: директора, головного лісничого, інженера з охорони праці, лісничих, начальників цехів та майстрів [13].

В обов'язки інженера з охорони праці входить підготовка та прийняття відповідних рішень з: правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, направлених на дотримання безпеки людини в процесі праці. Інженером з охорони праці систематично проводиться перевірка стану охорони праці на промислових підрозділах підприємства.

З метою охорони праці 16.01.2003 за №29 був затверджений Указом Президента України Закон України "Про охорону праці". Дія закону поширюється на всі підприємства, організації та установи. Правила охорони праці для працівників лісового господарства та лісової промисловості затверджені Державним комітетом України з нагляду за охороною праці 13.07.2005р, наказ №119.

Закон України "Про охорону праці" прийнято Верховною Радою України 14 жовтня 1992 року. Він визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я. Також Закон регулює за участю відповідних державних органів відносини між власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом і

працівником з питань безпеки, і гігієни праці та виробничого середовища. Він встановлює єдиний порядок, організації охорони праці в Україні.

Закон характеризують численні нововведення: впровадження економічних методів управління охороною праці на зміну адміністративно-командних; створення спеціальних фондів охорони праці на державному, галузевому, регіональному рівнях і на госпрозрахункових підприємствах; застосування ряду додаткових штрафних санкцій, а також пільг щодо оподаткування; створення чіткої системи органів державного управління і нагляду за охороною праці та системи організації цієї роботи безпосередньо на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності; суттєве розширення прав і соціальних гарантій працівників, насамперед осіб, які потерпіли від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, та сімей загиблих; визначення правового статусу служб охорони праці на підприємствах і в органах державного управління всіх рівнів; забезпечення навчання населення з питань охорони праці.

В Законі враховано основні вимоги конвенцій і рекомендацій Міжнародної Організації Праці щодо безпеки і гігієни праці та виробничого середовища, регулювання відносин охорони праці передових промислово-розвинених країнах, досвід охорони праці в Україні в попередні роки.

В філії «Лубенське лісове господарство» охорона праці поставлена на належному рівні. Першочергове значення має правильна організація роботи з охорони праці з попередження та ліквідації причин нещасних випадків, травматизму і професійних захворювань. На підприємстві функціонує відділ з охорони праці на чолі з інженером. Згідно графіка проводяться перевірки виробничих підрозділів та проводиться інструктаж з техніки безпеки праці.

У лісництві вивішують плакати з охорони праці і схему евакуації людей на випадок пожежі, стихійних лих чи інших непередбачених випадків. Працівники регулярно проходять медогляд та інструктажі з техніки безпеки праці [26].

Система законодавчих актів з охорони праці і техніки безпеки направлена

на збереження здоров’я людей, постійного покращення стану виробничої санітарії та гігієни праці, а також підвищення якості медичного обслуговування. Відхилення від встановлених норм таких факторів як шум, вібрація, температура повітря робочої зони, незадовільний стан вентиляційної системи та освітлення, запиленості та загазованість виробничих підприємств можуть привести до підвищення виробничого травматизму та професійних захворювань. Запобіганню цьому сприяє виконання режиму виробничої санітарії та гігієни праці. В лісництві проведено певний об’єм робіт по покращенню умов праці та приведення в належний стан обладнання.

Медичне обслуговування працівників здійснюється в медичних пунктах сіл, на яких знаходиться територія лісництв, а також у районній поліклініці. В підприємстві пересувні вагончики використовуються для обігріву та прийому їжі в яких є медичні аптечки, протипожежні засоби, інструкції, технологічні карти, журнали з охорони праці. Аналізуючи наявність санітарно-побутових приміщень, можна зробити висновок, що в лісгоспі не вистачає коштів на всі засоби, але з часом ситуацію обіцяють покращити.

Техніка безпеки при полюванні [13].

Головною умовою безпеки при поводженні з мисливською зброєю і використанням мисливської зброї на полюванні являється знання видів і способів полювання із застосуванням мисливської зброї, добре знання і виконання правил безпеки при поводженні з мисливською зброєю і сувора дисципліна всіх мисливців при проведенні полювань.

Мисливська зброя та боєприпаси повинні зберігатись в умовах, які виключають доступ і користування ними іншими особами, особливо дітям. Зброя повинна зберігатись у справному стані і бути незарядженою, бажано у розібраному стані, а боєприпаси закритими. Зброю і боєприпаси необхідно зберігати у спеціальному металевому шпику під замком.

Стрільба і перебування із зарядженою зброєю в населених пунктах, також поблизу них не ближнє 200 м забороняється. Перебування з зарядженою зброєю і стрільба у населених пунктах, дозволяється тільки згідно відповідного дозволу

на відстані, яка забезпечує безпеку людей і домашніх тварин. Не дозволяється виїзд мисливців і перебування на полюванні з несправною зброєю.

Метод логічного моделювання потенційних травм і небезпек відкриває можливість розробити досконалу систему попередження, яка базується на оперативному пошуку виробничих небезпек, їх глибокому логічному аналізу і терміновому прийнятті заходів для усунення потенційних небезпек ще до виникнення травмонебезпечних ситуацій.

Безпека мисливця при полюванні залежить головним чином від дотримання техніки безпеки при експлуатації зброї і від виконання вимог виробничої санітарії та пожежної безпеки при використанні боєприпасів. Не виконання правил техніки безпеки при експлуатації зброї та вимог санітарії і пожежної безпеки зумовлює виникнення небезпечної ситуації (НС). Проте небезпечні ситуації не є початковою ланкою при визначенні шкідливих факторів. Передумовою виникнення НС є небезпечна умова (НУ). Небезпечними умовами при полюванні можуть бути [13]:

$НУ_1$ – недотримання правил техніки безпеки при експлуатації мисливської зброї;

$НУ_2$ – відсутність кваліфікованих працівників при налагодженні зброї;

$НУ_3$ – відсутність дисципліни деяких мисливців при проведенні полювань;

$НУ_4$ – погане знання видів і способів полювання із застосуванням мисливської зброї.

Наявність на робочому місці даних небезпечних умов призводить до виникнення небезпечної дії (НД). Небезпечна дія – це ситуація. Неправильний рух або ж дія оператора (мисливця), яка суперечить (не відповідає) науково-обґрунтованим нормам поведінки при виконанні конкретного завдання.

Вона виникає внаслідок порушення регламентованого режиму роботи з боєприпасами, нормативних вимог охорони праці, норм експлуатації зброї. Таким чином внаслідок небезпечних дій мисливець потрапляє в небезпечну ситуацію, внаслідок якої може зазнати травм.

$НД_1$ – керівники полювань, єгері, начальники команд, допустили

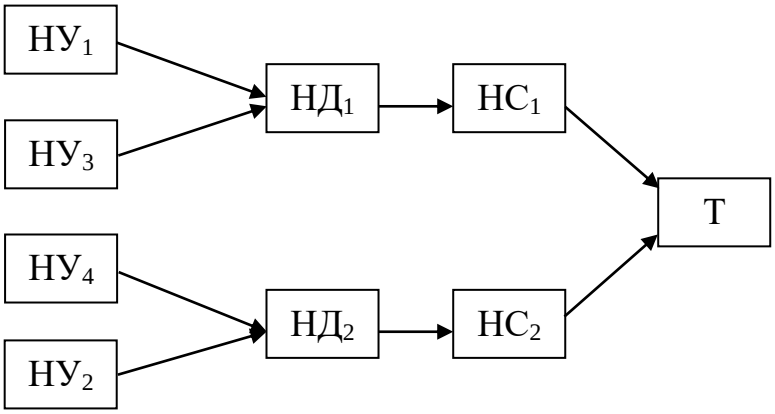
проведення полювання без інструктажу з техніки безпеки;

$НД_2$ – при переїздах під час полювання рушниця не розрядили.

$НС_1$ – мисливець добиває прикладом рушниці пораненого звіра або птаха:

$НС_2$ – при ударі приклада рушниці об землю може виникнути постріл, направлений у самого мисливця, які призводять до:

Т – травма.

Отже, для запобігання виникнення травм при проведенні полювання необхідно передбачити та запобігти виникненню усіх можливих небезпек. Для цього необхідно:

1) організувати та провести навчання мисливців з техніки безпеки;
2) забезпечити необхідний контроль при проведенні полювання;
3) не допускати до полювання мисливців без кваліфікованого налагодження зброї; забезпечити виконання вимог виробничої санітарії та техніки безпеки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВУ

В процесі виконання дипломної роботи нами зроблені наступні висновки:

1. В господарстві якісно проводяться щорічні обліки чисельності мисливської фауни, на підставі яких плануються розміри вилучення звірів.

2. Забезпечується хороша охорона угідь від браконьєрів силами як єгерської служби, так і всієї лісової охорони про що свідчить відсутність випадків браконьєрства в поточному році.

3. Територія розміщення мисливської дільниці держлісгоспу належить до природно-кліматичної зони правобережного Лісостепу, характеризується високим відсотком вкритої лісом площі.

4. Розташування господарства, сприятливі кліматичні умови та значна площа вкритих лісовою рослинністю угідь зумовлюють поширення основних видів мисливської фауни.

5. Попри високі показники якості угідь (клас бонітету для козулі становить 2,49, для кабана – 2,69), динаміка поголів’я згаданих видів упродовж суміжних років характеризується нестабільними показниками, натомість, як у зайця (бонітет 2,63) спостерігається зменшення його чисельності.

6. Щорічно виконується необхідний обсяг біотехнічних заходів з врахування приросту поголів’я.

7. Наявна на момент дослідження кількість тварин є недостатньою для відстрілу проте вона демонструє неухильні тенденції до збільшення, що створює передумови для ліцензійного полювання в недалекому майбутньому.

8. Для прискорення збільшення поголів’я мисливської фауни слід проводити ветеринарно-профілактичні заходи для запобігання захворювання тварин, а також селекційний відстріл.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібликов Д.І. Розподіл, чисельність і значення вовка // Охорона природи і раціональне використання диких тварин /Д.І.Бібликов – К.,1974. – Т. 72. – С. 115-119.

2.Бондаренко В.Д. Біотехнія: підручник./ В.Д.Бондаренко. – Львів, 2002. – 350 с.

3. Бондаренко В.Д. Мисливствознавство: підручник /В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, К.А. Татаринов. – К., 1993 – 200 с.

4. Волох А.М. Вплив інтродукції на формування поліморфного генотипу диких кабанів в Україні/ А.М. Волох // Тези доп. міжнар. наук. конф. «Структурна і функцональна роль тваринного населення в природних і трансформованих екосистемах». – Дніпропетровськ, 2001. – С. 124-125.

5. Генсірук С.А. Ліси України / С.А. Генсірук. – Львів: Укр. НВФ „Українські технології”, 2002. – 496 с.

6. Геоботанічне районування Української РСР / Т.Л.Андрієнко, Г.І.Білик, Є.М. Брадіс, М.А. Голубець, Л.В. Махаєва та ін. – К.: Наукова думка, 1977. – 304 с.

7. Горегляд Х.С. Хвороби диких тварин / Х.С. Горегляд. – Л: Наука і техніка, 1971. – 298 с.

8. Груздєв В.В. Екологія зайця-русака/ В.В. Груздев. – К.– 1974. – 164 с.

9. Дементьєв В.І. Основи мисливствознавства / В.І. Дементьєв. – Л. – 1971. - 230 с.

10. Закон України «Про тваринний світ». - Київ: Відомості Верховної Ради України, 1993. - №18, ст.

11. Закон України «Про мисливське господарство та полювання». – Київ: Відомості Верховної Ради України, 2000. - №18, ст.

12. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання та відтворення тваринного світу». – Київ: Відомості

Верховної Ради України, 2010. - №10, ст.

13. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. / В.Ц. Жидецький/ – Львів: Афіша, 2002. – 320 с.

14. Іванов С.П. Дикі тварини на заповідних територіях / С.П. Іванов, А.В. Паршинцев. Л., 2004. – К. 1. – С. 445-459.

15. Ковбенко О.А. Довідник мисливця / О.А. Ковбенко, Ю.М. Ковбенко. – Харків, 2008. – С.253-257.

16. Козло П.Г. Дикий кабан / П.Г. Козло. – Минск: Ураджай, 1975. – С 127-136.

17. Корнєєв О.П. Мисливство – галузь народного господарства / О.П. Корнєєв. – К.: Урожай, 1964. – 264 с.

18. Корнеєв О.П. Визначник звірів УРСР / О.П.Корнеєв. – К.: Рад. школа. 1952.- 215 с.

19. Крижанівский В.І. Благородний олень і косуля в Україні: дис. … кандидата б. наук: 03.00.08. – К., 1965. – 226 с.

20. Кузякін В.А. Мисливська таксація / В.А.Кузякін. – Л. – 1989. – 200 с.

21. Настанова з упорядкування мисливських угідь / упоряд. та голов. ред. М.В. Шадура. – К.: Держкомлісгосп України, 2002. – 114 с.

22. Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання. – Київ; Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996.

26. Про затвердження Правил охорони праці для працівників лісового господарства та лісової промисловості. Державний комітет України з нагляду за охороною праці. – Наказ 13.07.2005 № 119. – К. – 112 с.

27. Проект організації і розвитку території філії «Лубенське лісове господарство». Ірпінь. — 2003. — 185с.

28. Реймерс Н.Ф., Руковський Н.Н. Полювання на тварин. – Л, 1983. – С. 175–290.

29. Слудський А.А. Кабан (морфологія, екологія) / А.А. Слудський. – Л., 1956. – 220 с.

30. Форма №2-тп-(мисливство). Звіт про ведення мисливського господарства. – Офіційне вид. – Держкомстат України, 2003. (№ 166 від 6 лип. 2003 р.). – 6 с.

31. Хаєцький Б.П. Практикум з мисливствознавства / Б.П. Хаєцький. – Львів, 2007, - 64 с.

32. Шадура М.В. Книга мисливця : довідник. /М.В. Шадура, І.М. Шейгас, М.С. Гончак та ін. – Львів: Атлас, 1998. – 173 с.

33. Шадура А.М. Лісівничі основи ведення мисливського господарства на кабана (Sus scrofa L.) та козулю (Capreolus capreolus L.) у лісах Східного Полісся України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук: спец. 06.03.03 «Лісознавство і лісівництво» /А. М. Шадура. –Київ, 2005. –20с.

34. Юркевич Ю.В. Дикі звірі і птахи Карпат / Ю.В.Юркевич. – Надвірна, 1996. – 90 с.

35. Яриш В.Л. Сучасний стан популяції дикого кабана (Sus scrofa L.) в Гірському Криму / Аграрна наука і освіта. – 2006. – Т. 7, № 3–4. – С. 123–126.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Оптимальна щільність мисливських тварин віфіліївідно до середнього класу бонітету угідь Лісостепової правобережної зони (особин на 1 тис. га)

Середній бонітет	Козуля	Кабан	Заєць
1,0	57,0	12,0	100
1,1	55,5	11,7	96
1,2	55,0	11,4	92
1,3	53,5	11,1	89
1,4	50,0	10,8	86
1,5	48,0	10,5	83
1,6	46,5	10,2	79
1,7	44,5	9,9	76
1,8	43,0	9,6	72
1,9	41,0	9,3	68
2,0	39,0	9,0	65
2,1	37,0	8,7	61
2,2	35,5	8,4	58
2,3	33,5	8,1	55
2,4	32,0	7,8	52
2,5	30,0	7,5	49
2,6	28,5	7,2	46
2,7	26,5	6,9	43
2,8	25,0	6,6	40
2,9	23,0	6,3	37
3,0	21,0	6,0	34
3,1	19,0	5,7	31
3,2	17,5	5,4	28
3,3	15,5	5,1	25
3,4	14,0	4,8	22
3,5	12,0	4,5	20
3,6	10,5	4,2	18
3,7	8,5	3,9	16
3,8	7,0	3,6	14
3,9	5,5	3,3	12
4,0	4,0	3,0	10
4,1	2,5	2,7	8
4,2	1,0	2,4	6
4,3	0,5	2,1	4
4,4	-	1,8	2
4,5	-	1,5	1
4,6	-	1,2	-
4,7	-	0,9	-
4,8	-	0,6	-
4,9	-	0,3	-
5,0	-	0,1	-